פרק ד' משנה ט'

א] מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו וחכמים אומרים יתננה לעני שנמצא ראשון, יל"ע מ"ט דרבנן הא זכין לאדם שלא בפניו, ומבואר מהגמ' [ב"מ ט: וגיטין יא:] שיש כאן חיסרון של 'תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים שהרי יש זכות לכל העניים לזכות בזה ובזה שמזכה לאחד מן העניים הרי הוא חב לאחרים וקי"ל תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה

ומבואר בגמ' ב"מ ט: [ויש עוד מהלכים בגמ' גיטין שם אבל הר"ש והר"מ פי' ע"פ הסוגיא ב"מ] דמעני לעני לכו"ע יכולצלזכות גם לרבנן דמגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה ופלוגתם מעשיר לעני דלרבנן לא מהני דליכא מיגו [והדרא החיסרון דחב לאחרים] ור"א סבר שגם בזה יש מגו מגו דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה ומגו דזכי לנפשיה וכו'.

ב] הנה בגמ' ר"י אמר המגביה מציאה לחברו קנה חברו, והק' הראשונים הא חב לאחרים ובתוס' תי' שיש מגו והוי כמעני לעני, אבל הרמב"ן ב"מ י. תי' שר"י סבר שבמציאהאין בעי' של חב לאחרים כי זה לא שייך לאף אחד ואין לאף אחד זכות בזה דניחא דחב לאחרים וצ"ע מסוגיין כאן בפאה מבואר שיש בעי' של חב לאחרים והא הוי כמיצה, ומבואר מזה שמתנו"ע אין זה הפקר לעניים אלא 'ממון עניים' וצ"ע מלהלן רפ"ו דמשמע שמתנו"ע הוי הפקר לעניים ועי' מש"נ שם ובשיעורי ר' שמואל ב"מ שם.

ג] דעת רש"י שגם לפי ר"א רק עשיר יכול לזכות לעני אבל בעל השדה עצמו א"י לזכות לו ז"ל מי שליקט את הפאה אדם בעלמא שאינו בעל שדה דאי בבעל שדה לא אמר ר' אליעזר זכה, דליכא למימר מיגו דזכי לנפשיה דאפילו הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדה שלו, כדאמר בשחיטת חולין לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו, וסברת רש"י ברורה דאין בבע"ה מגו דזכי לנפשיה,

אבל הר"ש והרא"ש כאן הק' מהירושלמי שמבואר שלר"א גם בעה"ב יכול לזכות לעני אחר, וצ"ע מה הטעם הא לא מצי זכי לנפשיה, וברא"ש כאן ובתוס' הרא"ש ב"מ ט: מבואר שהרי ר"א סובר שמהני מגו אפי' מעשיר לעני ומשום שאמרי' תרי מגו מגו דאי בעי' מפקר נכסי וכו' והאי מגו שייך גם בעה"ב שאי בעי' מפקר נכסי' ושוב לא 'הוי בעל השדה' וממילא יוכל לזכות לעצמו ומגו דאי בעי' זכי לנפשיה ומה לי עשיר מה לי בע"ה בשניהם אי בעי' מפקר נכסי וזכי ליה.

ובדעת רש"י מבואר בד' הראשונים והאחרונים שרש"י סובר שבעה"ב גם אם יפקיר נכסי' לא מצי לזכות דכיון שבשעה שהתחיל לקצור חל עליו חבות פאה תו לא מצי לזכות בפאה זו גם אם אח"כ יפקיר נכסיו [ונאמרו כאן ב' נוסחאות או שזה תלוי בשעת 'קצירה' מאז שהתחיל לקצור חל עליו חובת פאה ואסור לקחת לעצמו, או עכ"פ אחרי שכבר הפריש פאה חל עליו דין לעזוב לעניים לא לקחת לעצמו עי' ריטב"א ב"מ ט: ז"ל ורעק"א כאן], ויסוד הדברים מבואר בירושלמי לעיל סופ"ב שם מדובר במי שקצר חצי' ומכר חצי השני שמבואר שם במשנה שהלוקח נותן פאה לכל ונסתפק הירושלמי האם המוכר יכול ללקט מאותו פאה שנותן הלוקח ומסיק שלא דיש עליו איסור דלא תלקט להזהיר עני על שלו אף שכבר מכר הקרקע.

ד] עכ"פ מבואר כאן מח' יסודית בראשונים בדין בעה"ב שקצר שדהו וגם הפריש פאה ואח"כ הפקיר או מכר שדהו האם יש לו איסור ללקט פאה זו כיון שהשתא אינו בעל השדה או דנימא שכיון שקצר נתחייב בפאה וא"י לזכות בה אפי' ימכור או יפקיר, ועי' קה"י ב"מ סי' יב' שנח' ביסוד איסורא דלא לתקט לעני להזהיר בעה"ב על שלו האם יסודו מחיובו לתת פאה התו' חייבתו לתת פאה 'תעזוב' ויש כאן חיזוק של 'לאו' 'שלא ילקט לעצמו רק יעזבנו לעניים' [שונה מתרו"מ שכהן שהפריש יכול לקחת לעצמו בפאה יש כאן חיזוק ל'תעזוב' התורה חייבתו לתת הפאה ולא לקחת לעצמו] או י"ל שהגדר שחשוב 'עשיר' דפאה ניתנת 'לעניים' וכיון שהוא בעל השדה יש לו את כל השדה חוץ מהפאה הוא נחשב לעשיר, ועי' לשון הגמ' ב"מ יב. ש'הוי עשיר'.

ה] הר"ש הק' על רש"י מירושלמי שמפורש שם שלפי ר"א גם בעה"ב יכול לזכות לעני אחר, אמנם הביאור בזה מבואר בריטב"א ז"ל מיהו בירושלמי משמע דמתני' סתמא היא בין בבעל השדה ובין באיניש דעלמא, דאפילו בעל השדה "כל שהוא עני וראוי ליטול בפאה דעלמא שפיר קרינן ביה דהא חזיא ליה ואי בעי זכי בה לנפשיה, דהא ראוי הוא לזכות בה - אלא דרחמנא חייביה למיהבה לעני מפני שהיתה שלו הילכך שפיר מצינן למימר דמיגו דאי בעי זכי לנפשיה כדי ליתנה לעני זכי בה נמי מעיקרא לחבריה עני ע"כ, כלו' הנה בפשוטו לבעה"ב אין זכות 'ממונית' בפאה שלו ואף שלכל העניים יש זכות במתנו"ע אבל לבע"ה אין לו זכות [ולצד שהוא 'עשיר' וודאי שזהו הגדר] אך י"ל שמצד זכות הממונית יש לו זכות רק יש דין 'איסורי' שצריך ליתנו לאחר ולא לקחת לעצמו, ולצד שני הנ"ל ניחא שנשאר לו זכות ממונית רק שהתו' ציוותה אותו שלא ייקח לעצמו רק ישאירו לאחרים ויש להוסיף דלפי"ז שרי לזכות בממון זה 'לעצמו' אם דעתו להביא אח"כ לעניים ושפיר חשוב 'מגו דזכי לנפשיה' כי גם לו יש זכות ממונית בזה, ועי' קה"י סו"ס יד', עי' עוד שהאריך בד' הירושלמי בביאור נוסף שטעמא דעני לעני יכול לזכות ולא עשיר לעני משום שעשיר הוי אינו בתורת משא"כ עני שהוא בתורת עי"ש.

ו] הלקט והשכחה והפאה של עובד כוכבים חייב במעשרות אלא אם כן הפקיר, בביאור ד' המשנה יש ב' דרכים בגמ' גיטין מז. שם נח' אמוראי האם יש קנין לעכו"ם להפקיע מידי תרו"מ ומבואר בגמ' שלמ"ד אין קנין המשנה מתפרשת כפשוטה כאן מדובר בתבואה שגדלה ברשות גוי דחייב בתרו"מ, אומרת המשנה שגם אם החליט הגוי לתת לקשו"פ מ"מ זה חייב בתרו"מ דגוי שנתן לקט שכחה ופאה זה לא חל כלל כי אינו מחויב בכך [כ"כ רש"י וצ"ע דבפשוטו פטור משום קצירך ולא קציר עכו"ם עי' לעיל פ"ו מ"ד] וממילא זה חייב בתרו"מ - אא"כ הפקיר דאז פטור מתרו"מ כדין הפקר שפטור מתרו"מ

אבל למ"ד יש קנין קשה מדוע זה חייב בתרו"מ הרי יש קנין [ומבואר שהגמ' נקטה שלמ"ד יש קנין אז זה פטור לגמרי גם מדרבנן ועי' להלן בד' הירושלמי] אומרת הגמ' שלמ"ד יש קנין מדובר כאן שזה גדל 'ברשות ישראל' ואז וודאי שזה חייב בתרו"מ ואח"כ הישראל נתן לקשו"פ והגוי גנב את אותו לקט שכחה ופאה וע"ז כ' שאותו לקט שכחה ופאה שזכה בהם הגוי חייב בתרו"מ אם לא שהפקירו, וצ"ע מדוע זה חייב הרי זה לשו"פ של ישראל שפטור ממעשר, ועי' לשון הגמ' לעולם דישראל

וליקטינהו עובד כוכבים, ודקא אמרת הא מפקרי וקיימי 'נהי דמפקרי אדעתא דישראל אדעתא דעובד כוכבים מי מפקרי', וכל רואה יתמה הרי לקט שכחה ופאה הוא ממון עניים ומה לי שנטלו גוי, ועי' ריטב"א שם שעמד בזה וכ' ז"ל איכא דפריש לה כפשטה ואפילו במקום שיש עניים ואף על גב דמדינא הוי לקט ופטור היינו בדשקלי ליה עניים דאדעתא דידהו אפקרתיה אבל כי שקיל להו גוי חייב במעשר דאינו כהפקר דאדעתא דידהו לא אפקריה ועי' עוד מה שכ' בה וצ"ע.

וידועים ד' המל"מ פ"ב מתרומות ה"ט שחקר חקירה עצומה בהא דפאה פטור ממעשר מתי חל הפטור ממעשר האם מיד משעת הפרשה או רק משעה שלקטה העני, וכ' שיש להוכיח מסוגיין שהפטור רק אחרי שזכו בו עניים דאם נימא שהפטור חל מיד בשעת הפרשה תקשי מה לי שזכה בה גוי הרי מקודם כבר חל הפטור ע"כ שהפטור חל רק משעה שזכה בו עני ולכן כאמן שזכה בה גוי – הרי זה נשאר בחיובו וחייב עדיין בתרו"מ [וזה לכאו' גם כוונת הי"מ בריטב"א שם], עי' רעק"א כאן שהביא ד' המל"מ שתמה עליו מסברא מדוע שלא יפטר ממעשר מיד בשעת הפרשה הרי יסוד פטורא דפאה הוא משום ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שיש לו חלק ונחלה עמך [ויש ליישבע"פ מש"נ לעיל סופ"ק עי"ש].

עוד בישוב הד' עי' ריטב"א שתי' [הובא ברעק"א כאן] ז"ל הכא במאי עסקינן כגון שאין שם עניים והוא מקום שאין ראויים לבא שם עניים וכיון שכן אין להם דין הפקר דהא איהו אפשר למזכי בהו דהתורה אמרה לעניים ולא לעורבים ולא לעטלפים והיינו דקאמר דאדעתא דגויים לא אפקרינהו כיון שלא היו שם עניי ישראל ולא ראויים לבא שם.

ז] הנה מבואר מד' הגמ' הנ"ל שאם יש קנין פטור גם מדרבנן עוד מבואר שגם אם אין קנין מ."מ אם הפקיר מהני ההפקר ופטור מתרו"מ, והירושלמי פליג בהנך ב' דברים: א. אם יש קנין חייב מדרבנן ואז המשנה מתפרשת כפשוטו [רק עי"ש לחד מ"ד], ב. אם אין קנין זה מ"מ לא מהני הפקר משום 'שאין קנין' וצ"ע ועי' קו"ש ח"ב סי' יד' מה שכ' בזה.